

Ring klostres nordøsthjørne i 1300-årene

et rekonstruktionsforsøg

Af Jens Ingvordsen

1. Indledning

Ring kloster ved den sydøstlige del af Skanderborg sø virkede gennem mere end 3 århundreder som et hjemsted for benediktinske nonner. Klosteret nævnes første gang i 1203 (1), men må være grundlagt engang i anden halvdel af 1100-årene. Selve dets middelalderlige historie er kun dårligt kendt og Ring forekommer i det bevarede, skriftlige kildemateriale især i forbindelse med jordegods eller testamenter. Set udfra en arkæologisk synsvinkel er den vigtigste kendte begivenhed i klostrets historie nok en brevomtale af en alvorlig brand, der hjemsøgte klosteret før julen 1430. Efter branden rejste Ring kloster sig som en anden fugl Føniks, dog ikke med det samme udseende. Genopbygningen blev indledt straks og brevets ordlyd »—bygt og forbedret, bedre end det var tilforn—« (2) kan bekræftes arkæologisk.

2. Arkæologiske undersøgelser

De arkæologiske undersøgelser af Ring kloster (3) blev indledt i 1933, da arkitekterne Sven Fritz og Thorkild Ry-Andersen begyndte at grave på udvalgte steder på klostertomten, der da og indtil 1974 var dækket af en 4-længet avlsgård. Gennem 1933-35 gravede de i alt 20 felter. Ret hurtigt opdagede de, at der under jordoverfladen gemte sig betydelige levn af det middelalderlige kloster. Med Olaf Olsen i spidsen startede den nyoprettede Lærestol i Middelalder-arkæologi i 1972 afde-

lingens første selvstændige gravning. Resultaterne af den 4-uger lange kampagne var så vellykkede og loventede, at undersøgelserne blev fortsat over 4 uger i 1973. En klosterfløj af træ blev således dokumenteret for første gang på dansk jord. Man gravede i alt 24 mindre felter fordelt over området.

Lærestolen afholdt i 1983 den årlige uddannelsesgravning på Ring, hvor man valgte at genåbne og udvide felt S fra 1973. Den vigtigste erkendelse var, at træfløjens syld og en stolpehulsrække ikke, som man mente i 1973, var dele af selvsamme funktion, men at stolpehullerne var endnu ældre end syldstenene (4).

Uddannelsesgravningen i 1985 blev atter henlagt til klostertomten, denne gang i samarbejde med Skanderborg Museum. Der blev åbnet 2 felter og udgraverne stødte bl.a. på et hjørnefundament og rester af en tømmerkonstruktion, begge dele fra 1300-årene. Fordelingen af de 47 gravede felter ses på fig. 1.

3. Datering af klosteranlægget

En analyse af Ring klostres middelalderlige bygningshistorie på baggrund af den samlede arkæologiske aktivitet på stedet (5) har påvist 4 hovedfaser i anlægget:

1. anden halvdel af 1100-årene-ca. 1250
2. ca. 1250-ca. 1300/25
3. ca. 1300/25-ca. 1430
4. ca. 1430-ca. 1530

Jeg har i denne artikel valgt at koncentrere mig om

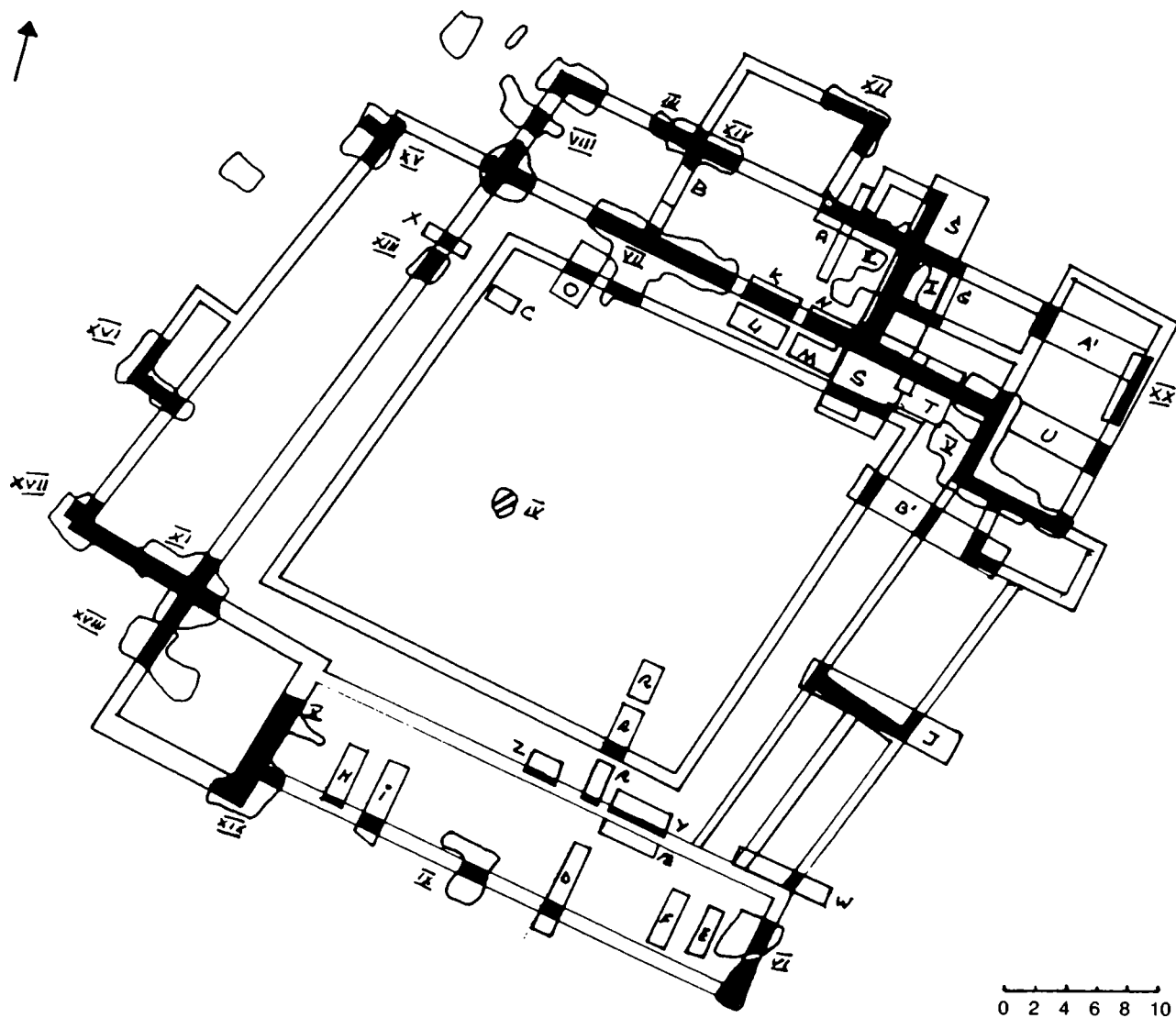

Fig. 1. Rekonstrueret grundplan af Ring kloster efter ca. 1430. Udgravningsfelter I-XX (1933-35), A-Æ (M1 1972-73), S (M8-1983) og A'-B' (1985).

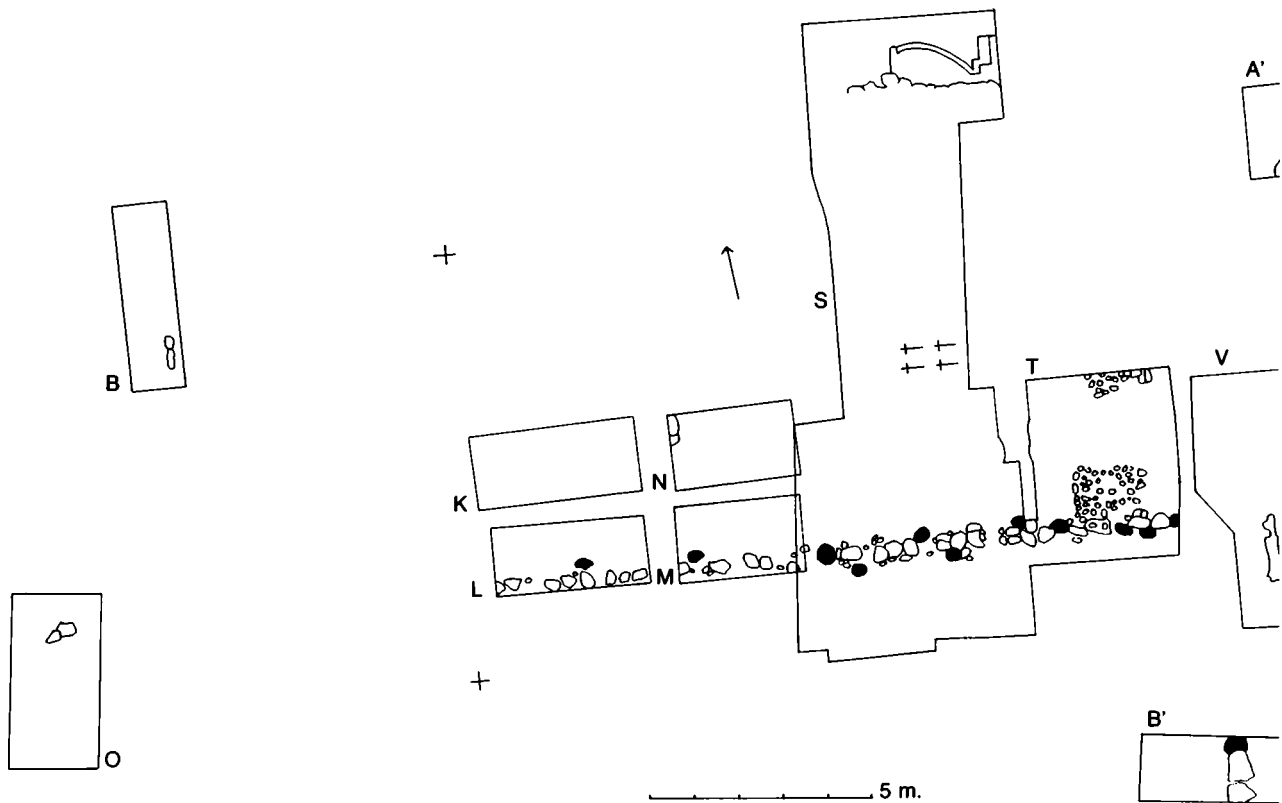

Fig. 2. Plan af nordfløj. Fase 2 (udfyldt) og 3.

1300-årene, dvs. perioden bestående af fase 2 og 3, og da indskrænke mig til en omtale af klostrets nord- og østfløj. Dette hjørne af anlægget rummer flere overraskelser. Der kan således påvises 2 forskellige træfløjstyper og det ses, at overgangen fra træ- til teglfløje kommer overraskende sent i middelalderen. Først efter ca. 1430 er der tale om et rent teglstensbygget anlæg.

Senmiddelalderens Ring i fase 4 bestod af et 4-fløjet anlæg. Med kirken som sydføj byggedes i al fald nord- og vestfløj i 2 stokværk. Mellem nord- og sydføj anlagdes en i udstrækning noget amputeret østfløj, idet pladsen i forvejen var delvis optaget af 2 ældre grundmurede huse, til dels uskadede efter branden 1430. Disse 2 stenhuse blev indlemmet i det nye Ring kloster. Ind mod gårdspladsen var alle fløje forsynet med murede korsgange, hvor selve gårdspladsen stedvis var dækket med såvel stenpikning som teglgulv (fig. 1).

4. Fase 2

Nordfløj

I nordfløjen kendes fase 2 fra felterne L-M-S-T, hvor der over en østvest orienteret strækning på små 14 m blev opdaget 11 stolpehuller (fig. 2). Stolpehullernes indbyrdes afstand varierer mellem ca. 0,8 og 1,1 m. Diameteren af de enkelte stolpehuller veksler mellem ca. 0,26 og 0,42 m, og alle var de tilsyneladende af fladbundet form. I 5 af stolpehullerne fandtes keramik i fylden, 2 randskår og 15 sideskår. Blandt sideskårene var 3 med grønglaseret yderside, 1 med rødbrunglaseret og 1 med dekomponeret glaseret yderside. Skårene kan ikke være yngre end ca. 1325.

I 1972-73 var man af den mening, at stolpehullerne var sammenhørende med en syldstensrække fra fase 3. Ved genåbningen af felt S i 1983 måtte denne opfattelse afvises, da sylden uden tvivl var yngre end stolpehullerne. De 11 stolpehuller repræsenterer en østvest gående funktion og skal ses som rester af et vægforløb, der har båret en let tømmerkonstruktion. Der er enten tale om en fløjs syd- eller korsgangsmur. Længere nordpå i fløjen er intetsteds fundet andre stolpehuller, der kan henføres til denne fase.

Østfløj

Til fase 2 i østfløjen er tilskrevet 7 stolpehuller: 1 i felt B', 4 i felt J og 2 i felt W. Diameteren er mellem ca. 0,29 og 0,46 m og alle stolpehuller var fladbundede. Stolpehul WQ indeholdt en Christoffer I mønt slået i Roskilde 1252-59. I stolpehul JV-JX-JY fandtes keramik, af de i alt 37 sideskår var 3 med grønglaseret, 1 med rødbrunglaseret og 1 med gulbrunglaseret yderside. Stolpehul JO bød på en af de store overraskelser i 1972. Det kunne følges ned til niveau 25.74, hvor der konstateredes et urørt sandlag. Senere besluttede man at grave dybere, hvorved der viste sig flere kulturlag

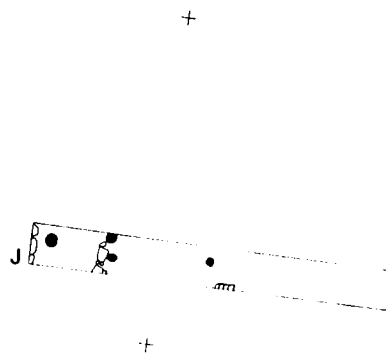
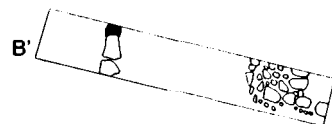

Fig. 3. Plan af østfløj. Fase 2 (udfyldt) og 3.

længere nede. Da man indstillede gravningen i niveau 25.08 var man stadig i tvivl om ægte bund overhovedet blev nået.

I felt J blev der opdaget rester af et teglstensgulv

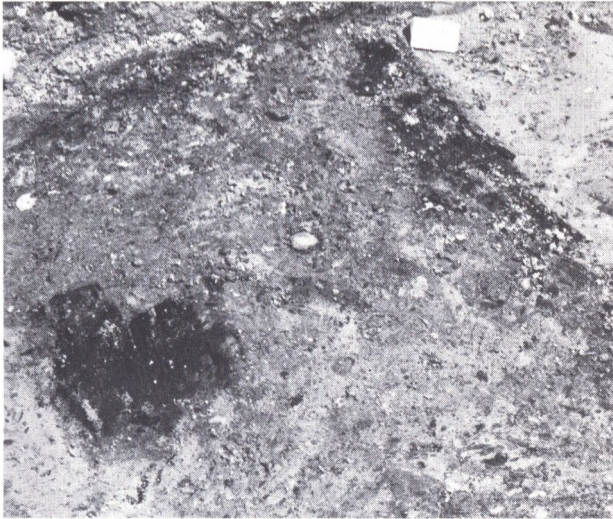

Fig. 4. Mønt og forkullede planker i felt J, set fra sydvest. Foto M1 27.

dækket af et regulært brandlag, hvori bl.a. fandtes en borgerkrigsmønt og 2 forkullede planker (fig. 4). Endnu en forkullet planke blev erkendt i felt W, hvorfra der tillige haves ca. 55 glasskår af den tykke og uigenemskinnelige slags fra spidsrunder. Over planke, glasskår og de 2 stolpehuller lå et ca. 0,05-0,15 m tykt lerlag, der på overfladen fremviste tydelige spor efter en kraftig varmepåvirkning. Et sandlag over lergulvet indeholdt en Erik af Pommern mønt præget i Randers ca. 1422. Lergulvet må være beskadiget under branden ca. 1430, men de derunder liggende ting tyder på en endnu ældre brand.

Stolpehul B'S-JV må alene ud fra deres niveau og placering i umiddelbar nærhed af sydstensrækken fra fase 3 siges at være del af samme funktion, et forhold ganske analogt med situationen omkring stolpehullerne skitseret overfor i nordfløjen. Afstanden mellem dis-

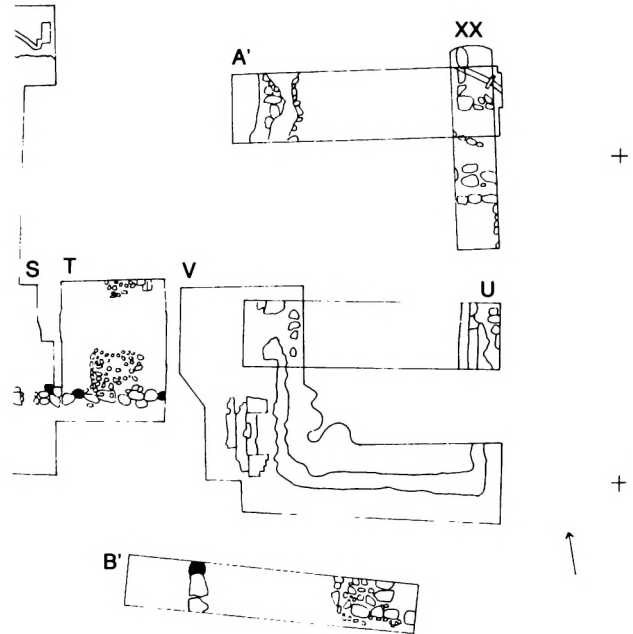

Fig. 5. Plan af nordøsthjørnet. Fase 2 (udfyldt) og 3.

se 2 stolpehuller er ca. 15 m. De øvrige stolpehuller JX-JY-JO i felt J ligger placeret i østvestlig retning øst for linien B'S-JV. Afstanden mellem JV og JX-JY er ca. 2 m, mellem JX-JY og JO ca. 3,1 m. Stolpehullerne i felt W befinder sig på samme nordsyd akse som JO, men godt 13 m sydligere.

Hvordan skal disse 7 stolpehuller så tolkes? Jeg tror, man her ser de sparsomme rester af en nordsyd orienteret træbygning, hvor østmuren har stået i JO-WQ-

Fig. 6. Felt U set fra vest. 3 teglgulve mellem fundamenter til øst- og vestmure fra ca. 1300. Foto M1 127.

WR, vestmuren i JX-JY, og med en korsgang mod vest, båret af stolper i B'S-JV.

5. Fase 3

Hus A

Fra felterne V-XX-U-A' kendes fundamenterne til et rektangulært, teglstensbygget hus A, der er orienteret nordsyd, i nordøsthjørnet (fig. 5). Husbredden er ca. 7

m, medens længden mindst må have været ca. 13 m. Bredden af fundamenterne er mellem ca. 1,1 og 1,4 m. Alle består de af kampesten kronet af en kompakt teglbrokkefyldt lagt i mørtelmasse, topniveau af enkelte murrester er 25.49-25.71. På vestsiden af østmurens fundament sidder 2 granitkvadre i mørtelmassen (fig. 6), de må repræsentere murens vestkant. Den næsten ukendte romanske kirke fra fase 1 har da ca. 1300 været genstand for visse ombygninger.

Mellem vest- og østmuren i felt U opdagedes 3 teglgulve placeret ovenpå hinanden (fig. 6). Under det nederste gulv, der hviler i niveau 25.17-25.26, blev der fundet et rødbrændt grønglaseret sideskår dateret til omkring år 1300. Det mellemste gulv ligger godt 0,3 m højere og kan være lagt ca. 1340-50 som følge af en grundvandsstigning efter opstemning ved Fuldbro Mølle. Det øverste gulv ligger ca. 0,2 m højere igen. Flere gulvrester i 2 lag kendes fra felt V længere mod syd.

Lige nord for teglgulvene passerer en stenforekomst i retning øst-vest med en længde på over 1,1 m. Naturstenene forekommer at stå i mere end 2 skifter. Fundamentsstumpen kan ikke umiddelbart forklares, der er måske tale om et fundament til en central midterpille, der kan have båret hvælvinger i kælderen, eller et støttemfundament for nederste teglgulv. Fundamentsresten anes på fig. 6.

I felt V er udgravet en 3-trins teglstenstrappe med nedgang mod øst. Bredden af trappen er ca. 2,3 m bred med nederste trin liggende i niveau 26.01. Den velbevarede munkestenstrappe har fra gårdspladsen eller korsgangen givet adgang til kælderen under hus A.

I nordøsthjørnet af felt A' erkendtes dele af en tømmerkonstruktion af en særdeles god bevaringsgrad. Det drejer sig om 2 bjælker, $0,2 \times 0,2 \times$ mindst 1,1 m, hvis ender er samlet efter det skrå blads princip. Over

og under denne samling er lagt 2 lasker sammenholdt af 3 trædyvler, hvoraf den midterste tillige passerer igennem de 2 bjælker. Alt holdes i spænd af indpressede trækiler. Under østbjælken rager en aflang, tilhugget træstump frem og under grundvandet mærkedes med hånden flere trædele. Der blev ikke udtaget prøver til dendrokronologi, da feltet absolut fortjener genåbning.

Jeg tror, der er tale om resterne af en træsyld eller tagremssamling, omend sammenføjnningen med lasker synes noget spinkel. Træet er blevet dateret til 1300-årene, dets placering i hus A's kælder taget i betragtning.

Hus B

Omkring 6,5 m syd for felt U blev der i 1985 opdaget et kampestensfundament i felt B'. Det repræsenterer det sydvestlige hjørne af en bygning, vel orienteret østvest (fig. 5). Huset må mod nord til dels have haft fælles mur med hus A's sydmur. Bredden af hus B kan ikke have oversteget ca. 4 m, af længden østvest blev set godt 2 m. Fundamentet, hvis bredde er godt 1,1 m, består af kampesten iblandet teglbrokker, på ydersiden mod syd ligger ligeledes teglbrokker. Fundamentet har top i niveau 25.65-25.84.

Hus B menes at være jævnaldrende med hus A. Der har da her syd for hus A været placeret en teglstensbygning, hvis vestmur har været trukket længere mod øst end hus A's vestmur. Østafslutningen er ukendt. Også dette hus har nok været forsynet med kælder.

Nordfløj

Kendetegnende for fase 3 er, at funktionen af forrige fases stolpehuller overtages af en ca. 0,5-0,6 m bred syld, der kendes fra felterne O-L-M-S-T. Disse 5 felter dækker en østvest gående strækning på godt 26 m (fig.

2 og 7). Syldens gennemsnitlige topniveau er 26.04. I felt N ses rester af en syld at passere i retning nordsyd. Bevaret længde er ikke over ca. 0,6 m, stenene har top i niveau 26.04. Denne syld befinder sig ca. 3 m nord for den østvestlige syld, et videre forløb mod syd skæres af 1430-tals fløjens sydmur. Længere mod vest i felt B er stenforekomsten BQ tilskrevet denne fase. Sylden, der er stærkt ildskørnet og omgivet af brandlag, er orienteret nordsyd over ca. 0,75 m, bredden er bare 0,2-0,3 m, topniveau er ca. 26.10. Muligvis kan sylden være levn fra træfløjens vestmur, men forekommer dog for spinkel til at kunne have båret en sådan mur, og der må snarere være tale om en tværskillemur.

Knap 4 m vest for hus A ligger en stenpikning placeret nordsyd over felt T. Bredden måler ca. 1,7 m, hvor der af længden blev set ca. 3,5 m. Den har top i niveau ca. 26.15. Teglføjens sydmur fra 1430-erne er lagt østvest over stenpikningen (fig. 7). Stratigrafien lader formode, at den stammer fra tiden ca. 1360-ca. 1430.

I felt S er syldstensrækken nedgravet fra toppen af lag SJ, der selv overlejrer et lag med en Valdemar Sejr rigsmønt fra Ribe. Fra lag SJ er foretaget 4 begravelser GSA-D. Et nordsyd gående skillemursfundament fra ca. 1430 overlejrer til dels grav GSA-B (fig. 8). I grav GSA fandtes et sideskår med 3 pressede tappe, et kuglepotteskår og en Erik Klipping mønt fra 1259-86. Fra GSB haves et randskår med blondkant og 2 sideskår af ret groft gods. Ved 2 af gravene var kistespor og der blev opsamlet 17 jernnagler. Gravene ligger ca. 4,5 m nord for syldstensrækken og de 4 begravelser er altså blevet foretaget inde i nordfløjen.

Sylden i felt M er blevet dateret til kort før ca. 1325 på grund af syldens relation til omgivende jordlag med keramik og især en Erik Menved mønt fra 1286-1319.

Deres format taget i betragtning har disse syldstene båret en let tømmerkonstruktion, vel med stolpe og

Fig. 8. Grav GSA-B under fundament fra ca. 1430, set fra øst. Foto M8 23.

dok på sylden. Fløjens syd- eller korsgangsmur har hvilet på sylden i felt O-L-M-S-T, den totale længde mellem hus A og felt O andrager ca. 30 m. I felt B og N ses rester af lette tværskillemure. En ruminddeling kan til dels etableres. Østrummet mellem hus A og sylden i felt N har målt ca. 14 m. Næste rum mellem sylden i

felt B og N har været ca. 11,5 m lang. Vestover fra felt B har været et tredie rum. Bredden af træfløjen kan kun delvis angives. Den har oversteget ca. 7 m, der er afstanden fra den østvestlige syld til felt B, men må have været mindre end ca. 10 m, idet fløjens nordmur ellers kommer i karambolage med rester af en bageovn, antageligt fra fase 3, set i 1983 i felt S.

Denne svært daterbare ovnrest overlejres delvis af teglfløjens nordmur fra 1430-erne (fig. 2). Ovnens be-

◀ Fig. 7. Felt S-T set fra øst. Syld SM-TP mellem korsgangsfundament tv og syd-mursfundament th, begge ca. 1430. Foto M1 114.

Fig. 9. Fundament JQ fra ca. 1430 mellem JAE th og østlige del af JQ tv, set fra nordøst. Foto M1 54.

står af et teglstengulv omkranset af en 1-stens teglmur bevaret i 3 skifter. Ovnens udstrækning er nordsyd ca. 1,4 og østvest ca. 2,4 m. Ovnbunden er lagt på et afretningslag af sand og lagfølgen nedad er derefter teglbrokkelag over lerlag over teglbrokkelag. Nederste tegllag har top i ca. 24.53, dets tykkelse er ukendt. Jeg tror, disse indkapslede tegllag sandsynliggør en tilskrivning af ovnen til fase 3.

Østfløj

Rester af en syld blev påtruffet i felt B' og J. Denne syld ligger på samme nordsyd gående akse i en afstand af ca. 15,5 m. Bredden er ca. 0,6 m. Syldstenene må repræsentere resterne af østfløjens korsgangsmur.

Omkring 0,6 m øst for denne syld passerer i felt J det senmiddelalderlige fundament JQ i nordsydlig retning

(fig. 9). Bredden af JQ er godt 1,8 m. Den østligste del af fundamentet er adskilt fra den øvrige del af et ca. 0,3 m bredt sandblandet trækulslag. Den ca. 0,5 m brede østdel blev desværre ikke nivelleret, stenene må dog befinde sig mellem ca. 26.05 og 26.19. En fundamentsgrøft blev set på vestsiden af JQ, men kunne ikke findes på østsiden. Den manglende fundamentsgrøft, dimensioner og niveau, oldsagsmaterialet, men især de delvis underliggende stolpehuller JX-JY antyder, der kan være tale om resterne af en syld fra fase 3. Min teori er, at den østlige enklave ikke er sammenhørende med resten af kampestensfundamentet JQ. Afstanden fra den førnævnte syldstensrække B'R-JAE til denne del af JQ er ca. 2,4 m.

Syld B'R-JAE har da åbenbart båret en korsgangsmur af træ, medens træfløjens vestmur kan have fundet støtte på den østlige del af JQ.

6. Konklusion

Fase 2

Kort tid efter ca. 1250 rejses en nordfløj på mindst 14 m og en østfløj på mindst 28 m, begge af træ. Ifald stolpehullerne JV-B'S i østfløjen markerer en korsgangsmur må stolpehullsrækken i nordfløjen antageligt ligeledes være fra en sådan mur. Østfløjens vestmur kan have været båret af stolper i JX-JY, hvor så JO-WQ-WR ses som østfløjens østmur. Bredden af korsgangen må have udgjort ca. 2 m og selve fløjen ca. 3,1 m. Fløjens længde har mindst været ca. 28 m, men kan godt have nået ca. 32 m, der er afstanden fra felt W til nordfløjens østvest gående stolpehullsrække. Hvis samme dimensioner af fløjbredden kan overføres til nordfløjen, er denne fløjs syd- og nordmure da skjult under eller slettet af de massive 1430-tals fundamenter (fig. 10).

Fløjene har haft svære, jordgravede stolper, hvis mellemrum må have været udfyldt med lerklinet fletværkssvæg. Mellem ca. 1300 og 1325 sløjfes de 2 træfløje. Årsagen hertil kan der kun gisnes om, måske har stolperne for nordfløjens vedkommende været gennemrådnede ved jordoverfladen. Derimod kan østfløjen være blevet ødelagt af en brand, der ikke omtales i nogen bevaret kilde.

Fase 3

Den nordøstlige del består af 2 teglstenshuse A og B rejst ca. 1300, samt en træfløj i nord og øst fra ca. 1325. Hus A, med et teglstensgulv og en udvendig trappe nedgang, har målt ca. 7 × mindst 13 m. Nordøstligst i huset ligger resterne af en tømmerkonstruktion. Syd for huset ligger det andet stenhus B. Bredden her er ca. 4 m, længde over 2 m, måske nærmere 5-6 m.

Nordfløjen af træ med mindst 3 rum har målt ca. 7-10 × 30 m. Hvis syldstensrækken B'R-JAE i østfløjen stammer fra en korsgangsmur er det sandsynligt, at nordfløjens syld ligeledes er fra en korsgang. En syd-mur skulle da befinde sig ca. 2,4 m nord for sylden, her ligger desværre 1430-tals fløjens syd-mur. Selve fløjens bredde bliver da mellem ca. 4,6 og 7,6 m. I det østligste rum er blevet foretaget 4 begravelser. Til samme rum har en stenpikning givet adgang fra korsgangen. Lige nord for fløjens hypotetiske nordmur ses en fragmenteret bageovn. Det kan ikke afvises, at ovnen helt eller delvis kan have været placeret inde i selve fløjen, hvis totale bredde da må have overskredet ca. 12 m.

Østfløjens længde har mindst været ca. 15 m, der er afstanden mellem felt B' og J. Syldstenene B'R-JAE kan have båret en korsgangsmur af træ, hvor selve østfløjens vestmur så kan have stået på den østlige del af fundament JQ. Bredden af korsgangen bliver da ca.

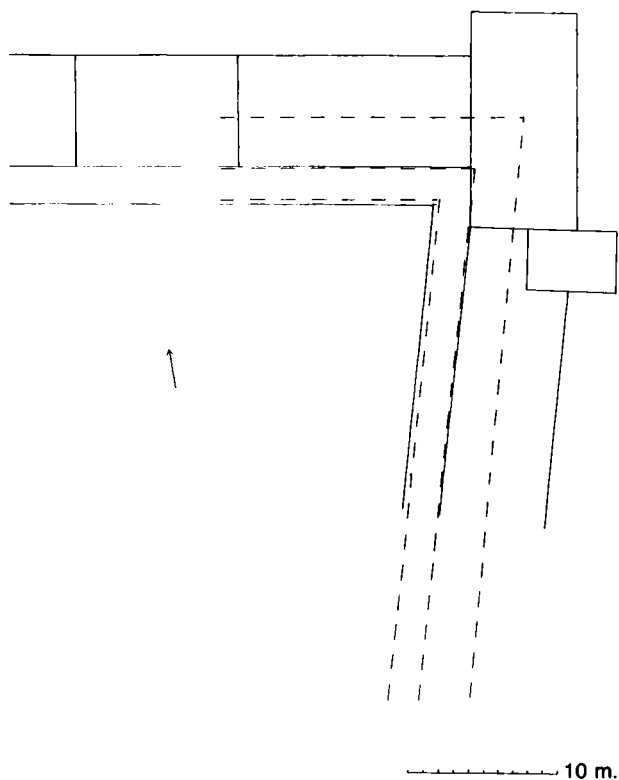

Fig. 10. Rekonstruktionsskitse visende udstrækning af fase 2 (stiplet) og 3.

2,4 m. En syld til en østmur er ikke identificeret. Kan selve østfløjen have haft samme bredde som nordfløjen, mellem ca. 4,6 og 7,6 m? (Fig. 10). Eller har der ikke været nogen østfløj, men kun en korsgangsmur til at aflukke gårdspladsen?

De 2 stenhuse kan udmærket have fungeret som priorens og priorindens boliger i klostret.

Træfløjene er af en anden konstruktionsform end set i fase 2. De bærende stolper må have stået på syldste-

nene, muligvis med en fodrem som mellemlid. Væggene har nok været bindingsværk med lertavl, taget måske oplagt i tagrør eller strå.

Fase 3 raseredes ved branden omtalt i 1430. Det er uvidst i hvilken grad branden berørte hus A og B, eventuelt har de kun været lettere beskadigede. Nord- og østfløjen blev erstattet af teglstensfløje. Vidnesbyrd om branden findes overalt i form af regulære brandlag, ildskørnede sten, sodet glas og keramik, samt smeltede metalgenstande.

Noter

1. Diplomatarium Danicum 1 Rk 4 nr. 82 pp. 169-71, København 1958.
2. Kirkehistoriske Samlinger 4 Rk I pp. 497-98, København 1889-91.
3. Dokumentationsmaterialet er på Skanderborg Museum.
4. Beretning for gravning M8, 1983, pp. 2 og 4, NM 2. afdeling journ. nr. 872/84.
5. Artiklen er baseret på mit utrykte hovedfagsspeciale i middelalder-arkæologi med titlen: Ring klostres middelalderlige bygningshistorie belyst primært ud fra de arkæologiske levn, afleveret foråret 1987.